

Sygn. akt IV CSK 304/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 października 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Wojciech Katner (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Funduszu (...)

Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w L.

przeciwko (...) Bankowi Spółdzielczemu w S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 17 października 2019 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 22 lutego 2018 r., sygn. akt I AGa (...),

1) oddala skargę kasacyjną,

**2) zasądza od pozwanego na rzecz powódki kwotę 5.400,-
(pięć tysięcy czterysta) zł tytułem kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka Fundusz (...) spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w L. wniosła o zasądzenie od pozwanego (...) Banku Spółdzielczego w S. kwoty 887 144,05 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu wskazując, że roszczenie wynika z „odpowiedzialności kontraktowej pozwanego z tytułu nienależytego wykonania łączącej go z powodem umowy współpracy z dnia 4 grudnia 2006 roku”.

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 22 lutego 2018 r. oddalił apelację pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego w L. z dnia 17 listopada 2016 r. uwzględniającego powództwo.

Podstawa faktyczna rozstrzygnięć Sądów obu instancji była zgodna. Ustalono, że Fundusz (...) spółka z o.o., działająca wówczas pod firmą (...) Fundusz P. spółka z o.o. (dalej jako: „Fundusz”), zawarła w dniu 4 grudnia 2006 r. z (...) Bankiem Spółdzielczym w S. (dalej jako: „Bank” lub „(...) BS”) umowę o współpracy w ramach „Programu P.”, określającą zasady i warunki poręczenia kredytów udzielanych mikro, małym i średnim przedsiębiorcom z określonych województw oraz zasady windykacji należności wobec kredytobiorców z uwzględnieniem interesu poręczyciela. Umowa przewidywała wymóg uzyskania pisemnej zgody Funduszu na zmianę terminów płatności kredytów i objęcie jej oświadczeniem o rozszerzeniu poręczenia oraz niedopuszczalność zwolnienia innych zabezpieczeń dotyczących takich kredytów bez zawiadomienia i zgody poręczyciela (Funduszu). Fundusz, wykonując ją, poręczył w dniu 27 kwietnia 2007 r. spłatę kredytu udzielonego P. sp. z o.o. w N. (później pod firmą: R. sp. z o.o.) przez (...) BS w dniu 20 kwietnia 2007 r. Poręczenie mogło być realizowane akredytywą zabezpieczającą otwartą przez Bank (...) SA, aktualną do dnia 4 marca 2014 r. W wypadku wykorzystania akredytywy (...) BS miał prowadzić windykację także na rzecz Funduszu, a uzyskane kwoty miały być przedmiotem podziału. Wobec problemów ze spłatą (...) BS zawarł w dniu 17 lutego 2012 r. z kredytobiorcą ugodę, której przedmiotem była restrukturyzacja oznaczonych kredytów. P. sp. z o.o. (dalej jako: „P.”) zobowiązała się do spłaty całości

zadłużenia w ratach do dnia 8 grudnia 2013 r. Postanowiono, że w przypadku powstania opóźnienia w spłacie lub niedotrzymywania przez dłużnika warunków umowy, Bank ma prawo odstąpić od umowy w całości ze skutkiem na dzień złożenia oświadczenia o odstąpieniu i podjąć dalsze czynności windykacyjne w celu wyegzekwowania całego długu. Zabezpieczeniami umowy były: poręczenie Funduszu do wysokości 968 830,95 zł (13,66% zadłużenia) obowiązujące do dnia 8 marca 2013 r., przewłaszczenie zapasów, materiałów, towarów handlowych i wyrobów gotowych stanowiących własność P. do kwoty 4 000 000 zł, zastaw rejestrowy na maszynach i urządzeniach stanowiących własność P., weksel własny *in blanco* P., poręczony przez M. SA i dwie osoby fizyczne. Dłużnik, w zakresie roszczeń wynikających z umowy umowy do wysokości 14 184 931,86 zł, poddał się egzekucji na podstawie bankowego tytułu egzekucyjnego. W dniu 17 października 2013 r. (...) BS i P. zawarli aneks nr 1 do umowy umowy, dotyczący zmiany oprocentowania, którą Fundusz objął poręczeniem na dotychczasowych warunkach. W dniu 30 grudnia 2013 r. zawarli kolejny aneks nr 2 obejmujący z mocą wsteczną, m.in. zmianę terminu spłaty rat kredytu z terminem zapłaty ostatniej raty do dnia 5 grudnia 2014 r. i zmianę zabezpieczeń. W aneksie utrzymano postanowienie, że Bank, w przypadku powstania opóźnienia w spłacie lub niedotrzymywania przez dłużnika warunków umowy, ma prawo odstąpić od umowy w całości ze skutkiem na dzień złożenia oświadczenia o odstąpieniu i podjąć dalsze czynności windykacyjne w celu wyegzekwowania całego długu oraz zastrzeżono prawo wypowiedzenia umowy umowy w oznaczonych wypadkach. Na podstawie umowy umowy we wcześniejszym brzmieniu przewłaszczenie zapasów, materiałów, towarów handlowych i wyrobów gotowych stanowiących własność P. zostało dokonane pod warunkiem, że jeżeli zabezpieczona wierzytelność (...) BS zostanie spłacona w terminie, to nastąpi zwrotne przeniesienie prawa własności przewłaszczonych przedmiotów na kredytobiorcę, bez konieczności sporządzenia odrębnej umowy. (...) BS z naruszeniem tego postanowienia i umowy o współpracy, bez zgody i wiedzy Funduszu, porozumieniem zawartym z P. w dniu 30 grudnia 2013 r. rozwiązał umowę przewłaszczenia i zwolnił zabezpieczenie towarów, których wartość ewidencyjna na dzień 31 grudnia 2013 r. wynosiła 3 551 140,11 zł, co umożliwiło P. przeniesienie ich własności na inny podmiot (P. spółkę z o.o. spółkę

komandytową), aby ten który, jako dłużnik rzeczowy, przewłaszczył je z powrotem na Bank, celem zabezpieczenia spłaty zadłużenia kredytobiorcy, ale na nowych warunkach, ustalonych w aneksie nr 2. Pożytki z przedmiotu przewłaszczenia miały przysługiwać nowemu przewłaszczającemu, tj. P.. Postanowiono, że po spłacie zabezpieczonej wierzytelności na rzecz Banku zwrotne przeniesienie własności przedmiotu przewłaszczenia nie nastąpi, jak dotychczas na dłużnika, tylko na P.. Tym samym doszło, bez wiedzy i zgody Funduszu, do zwolnienia wcześniej ustanowionego zabezpieczenia oraz wyprowadzenia z majątku dłużnika przedmiotu zabezpieczenia. (...) BS prowadził z Funduszem negocjacje dotyczące udzielenia poręczenia wykonania przez P. umowy ugody, w brzmieniu po zmianie wprowadzonej aneksem nr 2. Fundusz początkowo odmówił, następnie wyraził warunkową zgodę, uzależniając udzielenie poręczenia od uregulowania zaległych płatności przez P. w oznaczonym terminie, ustalenia wynagrodzenia w wyższej wysokości, uiszczenia opłaty manipulacyjnej oraz ustanowienia dodatkowych zabezpieczeń, w tym zastawu rejestrowego na określonych maszynach będących własnością dłużnika i nowego awalu na wekslu dłużnika. Ostatecznie, mimo częściowej zapłaty prowizji i zmiany deklaracji wekslowej, Fundusz pismem z dnia 20 lutego 2014 r. odmówił udzielenia poręczenia. W tej sytuacji Bank złożył P. w dniu 24 lutego 2014 r. oświadczenie o odstąpieniu na podstawie art. 491 § 1 k.p.c. od aneksu nr 2 „wobec zwłoki w ustanowieniu prawnych zabezpieczeń wierzytelności, w tym spełnienia warunków udzielenia poręczenia przez Fundusz (...)” i „traktowaniu go jako nie zawarty”, następnie przystąpił do realizacji poręczenia udzielonego przez Fundusz, dotyczącego ugody z dnia 17 lutego 2012 r., zmienionej aneksem nr 1, poprzez wykorzystanie żądania zapłaty z akredytywy udzielonej przez Bank (...) SA. (...) BS uzyskał z tego tytułu w dniu 4 marca 2014 r., tj. na cztery dni przed upływem terminu ważności akredytywy, kwotę 887 144,05 zł. Fundusz zwrócił się do (...) BS o przekazanie dokumentacji dotyczącej innych zabezpieczeń. Bank wystawił bankowy tytuł egzekucyjny, zaopatrzony w klauzulę wykonalności oraz zrealizował inne zabezpieczenia, o czym, wbrew postanowieniom umowy o współpracę, nie uprzedził Funduszu. (...) BS powiadomił następnie Fundusz, że w dniach 20 marca i 25 marca 2014 r. przejął na własność wszystkie ruchomości objęte umowami zastawów rejestrowych,

a w związku ze ziszczeniem się warunku rozwiązującego wynikającego z umowy przewłaszczenia, własność przedmiotu przewłaszczenia przeszła zwrotnie na P., co nastąpiło z dniem przejęcia na własność przedmiotów zastawów rejestrowych i z dniem całkowitego zaspokojenia roszczeń Banku wobec tej spółki. W wyniku realizacji zabezpieczeń wierzytelności Banku z tytułu kredytów w kwocie 7 008 698,42 zł zostały zaspokojone w całości. Fundusz pismem z dnia 20 maja 2014 r. bezskutecznie wezwał P. i poręczycieli weksla do zapłaty. W dniu 31 grudnia 2014 r. P. sprzedała na rzecz P. towary, stanowiące przedmiot przewłaszczenia na rzecz Banku, za cenę 3 861 481,45 zł oświadczając, że do ich wydania doszło w dniu 30 grudnia 2013 r. i nie posiada obecnie żadnego majątku umożliwiającego zaspokojenie wierzycieli.

W ocenie Sądów obu instancji pozwany ponosi odpowiedzialność za nienależyte wykonanie umowy o współpracy z dnia 4 grudnia 2006 r. Sąd Okręgowy skupił się na naruszeniach dotyczących zmiany zabezpieczeń i prowadzenia windykacji uniemożliwiającej zaspokojenie Funduszu, niemniej wskazał, że niewłaściwe wykonanie kontraktu doprowadziło także do wykonania poręczenia poprzez realizację akredytywy zabezpieczającej otwartej w Banku (...) SA. Rozważając przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej (...) Banku Spółdzielczego wobec Funduszu (...) podniósł, że pozwany zgodnie z pkt 8e załącznika nr 1 do umowy (dalej jako: „załącznik”) nie mógł zwolnić żadnego z otrzymanych zabezpieczeń bez zawiadomienia i pisemnej zgody Funduszu, a na mocy pkt 17.1b załącznika zobowiązany był do informowania go o podejmowanej procedurze windykacji przed przystąpieniem do jakichkolwiek czynności, w tym związanych z zabezpieczeniem rzeczowym. Obowiązek ten miał umożliwić poręczycielowi podjęcie decyzji w kwestii sposobu prowadzenia windykacji jego należności z tytułu zrealizowanego poręczenia i zapewnić mu taką samą sytuację prawną, jaką miał zaspokojony wierzyciel. Postanowienia powyższe były ściśle powiązane z obowiązkiem zachowania należytej staranności przez strony umowy (pkt 17.4 załącznika). Odstąpienie od aneksu nr 2 do umowy ugody umożliwiło pozwanemu zarówno realizację akredytywy, jak i natychmiastowe przystąpienie do egzekucji z innych składników majątkowych dłużnika, przy czym utajnienie tych czynności skutkowało zaspokojeniem wyłącznie jego własnych roszczeń. Powódka

mogłaby, gdyby Bank o nich poinformował, indosować weksel własny kredytobiorcy, w wyniku czego windykacja byłaby prowadzona również na jej rzecz i doszłoby do podziału uzyskanych kwot (pkt 17.3 załącznika). Na skutek działań pozwanego powstała szkoda Funduszu, pozostająca z nimi w adekwatnym związku przyczynowym, wynikająca z niemożności zaspokojenia. Jej wysokość została wykazana treścią umów zawieranych przez pozwaną z dłużnikiem, ceną uzyskaną ze sprzedaży ruchomości będących przedmiotem przewłaszczenia (kwota 3 861 481,45 zł + VAT). Sąd wskazał art. 887 k.c. jako dodatkową podstawę odpowiedzialności kontraktowej za szkodę wierzyciela, powstałą na skutek wyzbycia się zabezpieczeń wierzytelności.

Sąd drugiej instancji rozszerzył podstawę prawną rozstrzygnięcia. Wskazał, że pozwem dochodzone odszkodowania w kwocie odpowiadającej akredytywie zrealizowanej przez pozwanego, a z przedstawionej w pozwie i pismach procesowych podstawy faktycznej powództwa wynika, że Fundusz zarzucił dwojakiego rodzaju naruszenia umowy, tj. pkt 15.3a załącznika poprzez zawarcie aneksu nr 2, zmieniającego terminy płatności kredytu bez wymaganej pisemnej zgody Funduszu i oświadczenia dotyczącego kontynuacji poręczenia, oraz pkt 17.1, 17.3, 17.4 załącznika poprzez zwolnienie zabezpieczeń bez zgody Funduszu oraz prowadzenie windykacji z pominięciem jego praw. Odnosząc się do pierwszej kwestii uznał, że do zmiany umowy ugody zawartej przez (...) BS i P. doszło z naruszeniem postanowienia umowy o współpracy, a oświadczenie z dnia 24 lutego 2014 r. o odstąpieniu od aneksu nr 2 było bezskuteczne. Oceniając zgodność tej czynności z prawem uznał, że aneks nie zawierał postanowień dotyczących ekwiwalentnych obowiązków stron, gdyż dotyczył jedynie prolongaty terminu zapłaty, zatem nie może być uznany za umowę wzajemną w rozumieniu art. 487 § 2 k.c. i do czynności (...) BS nie mają zastosowania art. 491 § 1 i 2 oraz art. 492 k.c. Stwierdził ponadto, że błędne jest stanowisko pozwanej, że złożenie oświadczenia o odstąpieniu skutkowało uznaniem aneksu nr 2 „za niezawarty” i powrotem do wcześniejszego stanu, gdyż oznaczałoby to całkowitą dowolność działań stron przy braku negatywnych konsekwencji. Z tych przyczyn ocenił, że zmieniona nim umowa pozostawała w mocy, a wystąpienie z żądaniem realizacji akredytywy zabezpieczającej po zawarciu aneksu zmieniającego terminy spłaty

kredytu, naruszało pkt 16.1 załącznika, zgodnie z którym (...) BS mógł je zgłosić tylko w razie braku porozumienia pomiędzy nim a kredytobiorcą co do zmiany warunków płatności kredytu oraz niedokonania przez kredytobiorcę należnej płatności, pomimo upływu 60 dni od daty jej wymagalności, nie więcej jednak niż 90 dni od daty jej wymagalności, stanowiącego „niedotrzymanie warunków umowy” (pkt 1.6 załącznika). Stwierdził, że bezpodstawne, sprzeczne z powyższymi postanowieniami zrealizowanie poręczenia było nienależytym wykonaniem umowy i uzasadnia odpowiedzialność (...) BS na podstawie art. 471 k.c. Szkoda w wysokości 887 571,28 zł, potwierdzona przelewem Banku (...) z dnia 4 marca 2014 r., odpowiada różnicy stanu aktywów powódki. Sąd odnosząc się do kwestii braku powiadomienia Funduszu o zamiarze podjęcia czynności windykacyjnych z innych zabezpieczeń, tj. przejęcia ruchomości objętych zastawem, oraz zgody na zmianę umowy o przewłaszczeniu ruchomości (zwolnienia, a następnie zawarcia umowy z innym podmiotem, na który ostatecznie zwrotnie przeniesiono ich własność) uznał, że były to zaniechania zawinione, które naruszyły pkt 17.1a i 1b załącznika oraz wyrządziły szkodę, polegającą na pozbawieniu poręczyciela możliwości zaspokojenia się. Podkreślił, że pkt 3.2 umowy o współpracy zobowiązywał strony do wykonywania obowiązków zgodnie z postanowieniami Programu P. , w dobrej wierze oraz z zawodową starannością i dbałością. Sąd wskazał, że w toku postępowania apelacyjnego wezwał pozwanego do wyjaśnienia okoliczności mających potwierdzać naruszenie warunków umowy o współpracę przez powoda i przyczynienia do nie uzyskania zaspokojenia z innych źródeł, ale ten nie udzielił odpowiedzi, a przez to nie wykazał zasadności podniesionych zarzutów. Oceniając zarzut „zaniechania podjęcia przez Fundusz określonych działań”, a przez to przyczynienia się do powstania lub zwiększenia szkody stwierdził, że powód został pozbawiony możliwości realnego zaspokojenia na skutek wcześniejszych czynności (...) BS. Podkreślił zwolnienie z przewłaszczenia ruchomości i ich zbycie na rzecz osoby trzeciej, na przejęcie przez (...) BS i zaspokojenie przezeń z ruchomości objętych umowami zastawów rejestrowych uniemożliwiające działania Funduszu oraz nie wykazanie przez pozwaną sytuacji finansowej osób trzecich zabezpieczających wierzytelność. Przyjął ponadto, że weksel własny *in blanco* wystawiony przez P., poręczony przez M. SA i dwie

osoby fizyczne zabezpieczał tylko realizację poręczenia w zakresie zwrotu świadczeń prawidłowo uzyskanych z akredytywy, a nie wypłaconych bezpodstawnie, skutkujących powstaniem szkody. Indosowanie weksla *per procura* na rzecz pozwanego także nie byłoby skuteczne. Wykazanie niemożności zaspokojenia Funduszu z majątku dłużnika lub osób trzecich ostatecznie i tak nie miałoby wpływu na zakres odpowiedzialności odszkodowawczej bowiem, wobec bezpodstawnego pobrania środków z akredytywy, Fundusz nie wstąpił w prawa zaspokojonego wierzyciela (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.), a tym samym nie był uprawniony do prowadzenia egzekucji wobec dotychczasowych dłużników (...) BS.

Pozwany (...) Bank Spółdzielczy złożył skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) w całości. Wnosząc o jego uchylenie i zmianę poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego w L. z dnia 17 listopada 2016 r. poprzez oddalenie powództwa, ewentualnie uchylenie go i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania powołał obie podstawy kasacyjne (art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.). W ramach naruszenia przepisów postępowania wskazał na uchybienie art. 321 § 1 w zw. z art. 187 § 1 pkt 1 i art. 391 § 1 k.p.c. poprzez przekroczenie granic orzekania wyznaczonych treścią pozwu, który dotyczył wyłącznie odszkodowania z tytułu szkody wyrządzonej naruszeniem pkt 8 i 17.1 b i c w zw. z pkt 17.3 i 17.4 załącznika nr 1 do umowy o współpracy, art. 378 § 1 k.p.c. poprzez brak zastosowania i zmianę ustaleń faktycznych dokonanych przez Sąd pierwszej instancji, art. 378 § 1 i art. 382 w zw. z art. 328 § 2 i art. 391 § 1 k.p.c. poprzez nierozpoznanie istoty sprawy, czyli uznanie pierwotnych roszczeń powoda, co do których wyrokował Sąd pierwszej instancji za pozostające bez znaczenia dla sprawy, art. 212 § 1 i 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez zaniechanie zasygnalizowania pozwanemu Bankowi zamiaru zmiany podstawy faktycznej powództwa. Podstawa odnosząca się do prawa materialnego zarzuca naruszenie art. 487 § 2 w zw. z art. 491 § 1 k.c. poprzez błędną wykładnię wyrażającą się w uznaniu, że aneks nr 2 do umowy zawartej pomiędzy Bankiem a pozostającym w zwłoce dłużnikiem nie może być uznany za umowę wzajemną, art. 405 w zw. z art. 410 § 1 i 2 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie, art. 409 k.c. poprzez niezastosowanie, art. 471 w zw. z art. 361 § 1 i 2 k.c. poprzez błędną wykładnię, art. 117 § 1 i 2 w zw. z art. 120 k.c.

poprzez ich niezastosowanie, art. 85 ust. 1 i 2 w zw. z art. 85 ust. 3 Prawa bankowego poprzez ich niezastosowanie sprowadzające się do dokonania oceny prawidłowości wypłaty środków z akredytywy tylko w oparciu o postanowienia umowy o współpracy, z pominięciem istoty akredytywy opisanej w tych przepisach, art. 5 k.c. poprzez jego niezastosowanie, art. 361 § 1 k.c. poprzez zasądzenie odszkodowania bez zbadania związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy uszczerbkiem po stronie powoda a działaniem pozwanego oraz rzeczywistej wysokości szkody.

Sąd Najwyższy zważył:

Naruszenie przepisów prawa procesowego tylko wówczas może stanowić skuteczną podstawę kasacyjną, gdy wykazany zostanie jego wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, polegający nie tylko na tym, że dane uchybienia bezpośrednio lub pośrednio miały lub mogły mieć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, ale że były tego rodzaju lub wystąpiły w takim natężeniu, że ukształtowały lub mogły ukształtować treść zaskarżonego orzeczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2006 r., I CSK 63/05, nie publ.). Naruszone przepisy muszą mieć ponadto charakter istotny. Przesłanki te nie zostały spełnione w sposób oczywisty. Chybione są zarzuty uchybienia przepisom art. 321 § 1 w zw. z art. 187 § 1 pkt 1 i art. 391 § 1 k.p.c. poprzez przekroczenie granic orzekania wyznaczonych treścią pozwu oraz art. 378 § 1 i art. 382 w zw. z art. 328 § 2 i art. 391 § 1 k.p.c., poprzez brak zastosowania i zmianę ustaleń faktycznych, a w następstwie nierozpoznanie w postępowaniu apelacyjnym istoty sprawy. Przypomnieć należy, że powództwo stanowi oświadczenie woli i wiedzy, a żądanie pozwu jest w istocie wnioskiem o udzielenie ochrony prawnej w określonym zakresie w oparciu o treść twierdzenia prawnego, że powodowi przysługuje roszczenie materialno-prawne określonej treści, które sprowadza się do możliwości domagania się określonego działania (zaniechania) i udzielenia ochrony prawnej w tym zakresie. Do naczelných, bezwzględnie obowiązujących, zasad procesu cywilnego należą bezpośrednio powiązane ze sobą reguły dyspozycyjności (rozporządzalności) i kontradyktoryjności. Związanie sądu żądaniem pozwu umożliwia utrzymanie sporu w ramach dochodzonej przez powoda ochrony prawnej oraz pełni dla strony przeciwnej istotną funkcję gwarancyjną i zabezpieczającą, zapewniając mu prawo

do wysłuchania i podjęcia adekwatnej obrony (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2019 r., III CZP 105/18, OSNC 2020, nr 2). Granice sporu wyznacza nie tylko treść żądania pozwu (*petitum*) ale i podstawa faktyczna powództwa (*causa petendi*), rozumiana jako okoliczności faktyczne powoływane przez powoda dla uzasadnienia wydania wyroku określonej treści. O zakresie rozstrzygnięcia sądu zarówno w sensie pozytywnym, jak i negatywnym decyduje „żądanie” w rozumieniu art. 321 § 1 k.p.c., które należy odnosić zarówno do treści wniosku o zasądzenie jak i do faktów powoływanych na jego uzasadnienie (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1995 r., I CRN 61/95, nie publ., z dnia 28 kwietnia 1998 r., II CKN 712/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 187, z dnia 23 lutego 1999 r., I CKN 252/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 152, z dnia 18 marca 2005 r., II CK 556/04, OSNC 2006, nr 2, poz. 38, z dnia 19 stycznia 2006 r., IV CK 376/05, MoP 2006, nr 4, z dnia 24 maja 2007 r., V CSK 25/07, OSNC-ZD 2008, nr B, poz. 32, z dnia 29 października 2008 r., IV CSK 243/08, nie publ., z dnia 23 lipca 2015 r., I CSK 549/14, nie publ.). Piśmiennictwo i orzecznictwo zgodnie przyjmują, że żądanie pozwu może podlegać wykładni, zmierzającej do uwzględnienia rzeczywistej woli powoda, a w sytuacji wątpliwej, obok jego brzmienia, należy uwzględniać zakres wyznaczony uzasadnieniem pozwu. W wypadku sformułowania żądania w sposób budzący wątpliwości sąd może je odpowiednio zmodyfikować, jednak nie może zasądzać czegoś innego (*aliud*) ani więcej (*super*), gdyż zawsze związany jest wolą powoda. Przed wydaniem orzeczenia sąd dokonuje weryfikacji podstawy faktycznej powództwa i uwzględniając materiał dowodowy zebrany w sprawie tworzy podstawę faktyczną rozstrzygnięcia, w oparciu o którą i biorąc pod uwagę miarodajne normy prawa materialnego rozstrzyga spór.

Wskazana podstawa prawna powództwa nie wiąże Sądu, zatem może on dokonać samodzielnej kwalifikacji roszczenia. Z akt sprawy wynika, że żądanie pozwu obejmowało kwotę 887 144,05 zł z odsetkami, tj. uzyskaną przez pozwanego z tytułu realizacji akredytywy. W sposób jednoznaczny i szeroki powód określił także podstawę faktyczną i prawną powództwa wskazując, że dochodzi odszkodowania z tytułu nienależytego wykonania umowy o współpracę, przy czym powołał jako naruszone „w szczególności” postanowienia umowy określające

obowiązki Banku (pkt 8e, pkt 17.1b i 1c w zw. z pkt 17.3 i 17.4 załącznika I do umowy). Równolegle w pismach procesowych twierdził, że wobec nie udzielenia zgody na objęcie poręczeniem umowy ugody w brzmieniu ustalonym aneksem nr 2 oraz nieskutecznego odstąpienia od niego, nie istniała podstawa do wykorzystania akredytywy zabezpieczającej poręczenie udzielone przez Fundusz w odniesieniu do zmienionej umowy. Konsekwentnie wskazywał, że także jej realizacja stanowiła niewłaściwe wykonanie umowy skutkujące wyrządzeniem szkody. Okoliczności powyższe były przedmiotem twierdzeń i zaprzeczeń stron procesu oraz postępowania dowodowego, przy czym bezsporne były fakty dotyczące braku zgody na zmianę umowy w brzmieniu objętym aneksem nr 2, nie działania poręczenia w tym zakresie oraz uzyskania przez (...) BS przysporzenia z tytułu wykorzystania akredytywy w kwocie dochodzonej pozwem. Wprawdzie Sąd pierwszej instancji w motywach rozstrzygnięcia odnosił się głównie do naruszeń dotyczących zmiany i zwolnień innych zabezpieczeń bez zawiadomienia i pisemnej zgody Funduszu oraz prowadzenia windykacji bez zawiadomienia uznając je za wystarczające dla uwzględnienia powództwa, ale nie oznacza to, że Sąd Apelacyjny nie mógł odnieść się do równoległych okoliczności faktycznych mieszczących się w podstawie faktycznej i prawnej powództwa. Kodeks postępowania cywilnego zapewnia ukształtowanie procedury przed sądem drugiej instancji odpowiednio tak, aby sąd ten mógł wszechstronnie zbadać rozpoznawaną sprawę i wydać rozstrzygnięcie merytoryczne. Bezzasadna jest podstawa kasacyjna w zakresie odnoszącym się do naruszenia art. 382 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., mającego polegać na nie wskazaniu w zaskarżonym wyroku ustalonego przez Sąd stanu faktycznego sprawy, gdyż przepis powyższy wyznacza jedynie podstawę orzeczenia sądu drugiej instancji, jaką jest materiał zebrany w postępowaniu pierwszej instancji i w postępowaniu apelacyjnym. Ma on zatem charakter ogólnej dyrektywy kompetencyjnej wskazującej na kontynuację merytorycznego rozpoznawania sprawy w postępowaniu odwoławczym. Przypomnieć należy, że Sąd rozstrząsając wyniki dotychczasowego postępowania i odnosząc się do zarzutów pozwanego na rozprawie w dniu 5 października 2017 r. wezwał strony do dodatkowych wyjaśnień, a pozwanego do przedstawienia informacji i złożenia dokumentów. Brak było powodu do sygnalizowania „zamiaru

zmiany podstawy faktycznej powództwa” na podstawie art. 212 § 1 i 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., skoro do niej nie doszło. Znacząca część zarzutów skargi odnosi się do wyrwanego z kontekstu fragmentu obszernego uzasadnienia, który nie miał istotnego znaczenia, i pomija pozostałą argumentację, uzasadniającą poszerzenie podstawy prawnej rozstrzygnięcia ale mieszczącego się w ramach żądania i podstawy faktycznej powództwa. Modyfikacja ta w żadnym razie nie usprawiedliwia zarzutu naruszenia granic apelacji ani uchybienia przepisom określającym zakres rozpoznania Sądu drugiej instancji, skoro w sprawie nie zapadło orzeczenie reformatoryjne (art. 378 § 1 k.p.c.).

Odnosząc się do podstawy naruszenia prawa materialnego stwierdzić należy, że chybiony jest zarzut naruszenia art. 487 § 2 w zw. z art. 491 § 1 k.c. poprzez błędną wykładnię wyrażającą się w uznaniu, że aneks nr 2 do umowy zawartej pomiędzy Bankiem a pozostającym w zwłoce dłużnikiem nie może być uznany za umowę wzajemną i odstąpienie od niego na tej podstawie nie jest możliwe. Przypomnieć należy, że zgodnie z art. 487 § 2 k.c. umowa jest wzajemna, gdy obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej. Jak wskazuje się w piśmiennictwie konstytutywną cechą umowy wzajemnej stanowi wzajemna zależność między świadczeniami, ustanawiana przez same strony umowy, gdyż jedna strona zobowiązuje się świadczyć dlatego, że otrzyma świadczenie od drugiej strony. Celem takiej umowy jest doprowadzenie do obopólnej wymiany świadczeń powiązanych ze sobą w taki sposób, że nieważność jednego z zobowiązań, niewykonanie lub nienależyte wykonanie świadczenia jednego z kontrahentów ma wpływ na nieważność drugiego zobowiązania lub na obowiązek wykonania świadczenia wzajemnego przez drugiego kontrahenta (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2008 r., I CSK 258/08). Wzajemność musi dotyczyć świadczeń głównych (*essentialia negotii*). Naruszenie obowiązku spełnienia świadczenia wzajemnego może dotyczyć zarówno niewykonania istoty świadczenia należnego wierzycielowi, jak i niespełnienia świadczeń funkcjonalnie z nim związanych z długiem, np. ogólnego obowiązku współdziałania przy wykonywaniu zobowiązania lub mających charakter uboczny (*accidentalialia negotii*) - por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2016 r., V CSK 705/15. Ich wprowadzenie

jest dopuszczalne także w trakcie obowiązywania umowy poprzez zawarcie aneksu, rozumianego jako załącznik do głównego dokumentu. Konsekwencją naruszeń tak szeroko rozumianych obowiązków może być odpowiedzialność kontraktowa. Znacząca różnica dotyczy dopuszczalności odstąpienia od umowy. O ile strony mogą wprowadzić, w ramach swobody kontraktowej (art. 353¹ k.c.) umowne prawo odstąpienia, wskazując różne jego podstawy, o tyle przesłanki i sposób wykonywania ustawowego prawa odstąpienia (art. 491 i nast. k.c.) mają charakter wiążący. W rozpoznawanej sprawie (...) BS i P. w aneksie nr 2 utrzymały wcześniejsze postanowienie, że Bank w przypadku powstania opóźnienia w spłacie lub niedotrzymywania przez dłużnika warunków ugody, ma prawo odstąpić od niej w całości ze skutkiem na dzień złożenia oświadczenia o odstąpieniu i podjąć dalsze czynności windykacyjne. W treści aneksu nie wprowadziły warunków o charakterze rozwiązującym. Bank, w oświadczeniu z dnia 24 lutego 2014 r., jako podstawę odstąpienia od aneksu nr 2 wskazał wprost art. 491 § 1 k.p.c., a przyczynę oznaczył jako „zwłoka w ustanowieniu prawnych zabezpieczeń wierzytelności, w tym spełnienia warunków udzielenia poręczenia przez Fundusz (...)”. Określone tym przepisem ustawowe prawo wierzyciela do odstąpienia stanowi jego uprawnienie kształtujące i jest realizowane poprzez złożenie jednostronnego oświadczenia woli (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2008 r., III CSK 323/07). Dotyczyć ono może wyłącznie wykonania zobowiązania z umowy wzajemnej rozumianego jako świadczenia wzajemnego. Zgodzić się należy z kwalifikacją oświadczenia pozwanego przez Sąd drugiej instancji, jako nie odpowiadającego wymogom art. 491 § 1 k.c. Ustanowienie prawnych zabezpieczeń przez kredytobiorcę ma charakter czynności jednostronnie zobowiązującej, dotyczącej postanowień ubocznych, a spełnienie przez niego określonych świadczeń na rzecz osoby trzeciej (tu: poręczyciela) nie ma charakteru wzajemnego w relacji z kredytodawcą. Z tej przyczyny oświadczenie pozwanego o odstąpieniu nie mogło doprowadzić do wygaśnięcia zobowiązania w części zmienionej aneksem. Dalsze obowiązywanie zmodyfikowanej nim umowy restrukturyzacyjnej, wobec braku pisemnej zgody Funduszu na zmianę terminu płatności kredytu i nie wydanie przez niego nowego „oświadczenia poręczyciela zgodnie z załącznikiem VIII” wyznaczającego nowy zakres poręczenia, oznaczało utratę mocy wcześniejszego poręczenia i

uniemożliwiało skierowanie żądania zapłaty z akredytywy do Banku (...) SA. Nie można podzielić zarzutów naruszenia prawa materialnego także w pozostałej części. Zgodnie z art. 85 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe bank, działając na zlecenie klienta, ale we własnym imieniu (bank otwierający akredytywę), może zobowiązać się pisemnie wobec osoby trzeciej (beneficjenta), że dokona zapłaty beneficjentowi akredytywy ustalonej kwoty pieniężnej, po spełnieniu przez beneficjenta wszystkich warunków określonych w akredytywie (akredytywa dokumentowa). Zobowiązanie banku otwierającego staje się wymagalne z chwilą przedstawienia przez beneficjenta dokumentów zgodnie z warunkami akredytywy. Przepisy te stosuje się odpowiednio do akredytyw zabezpieczających. Beneficjent akredytywy nabywa roszczenie do banku nie w wyniku zawarcia umowy między zleceniodawcą akredytywy a bankiem, ale na skutek złożenia przez bank oświadczenia o otwarciu akredytywy. Jest on zatem osobą trzecią w rozumieniu art. 393 k.c. Roszczenie beneficjenta nie wynika bezpośrednio z umowy, stąd bankowi nie przysługuje prawo do podnoszenia przeciwko beneficjentowi akredytywy jakichkolwiek zarzutów, które by wynikały z umowy o otwarcie akredytywy zawartej z jej zleceniodawcą. W tym wypadku akredytywa została wystawiona i otwarta z zastrzeżeniem stosowania oznaczonej procedury przez beneficjenta. Bezpodstawna realizacja akredytywy zabezpieczającej na skutek wygaśnięcia poręczenia stanowi podstawę odpowiedzialności odszkodowawczej beneficjenta względem poręczyciela w oparciu o reguły odpowiedzialności kontraktowej. Poszukiwanie jej w przepisach dotyczących bezpodstawnego wzbogacenia jest chybione, gdyż wykluczyć należy odwoływanie się do nich wewnątrz stosunków wynikających z umowy i odpowiednio zbiegu roszczeń (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 1998 r., I CKN 522/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 176, z dnia 7 maja 2009 r., IV CSK 523/08, OSNC-ZD 2010, nr 1, poz. 12). Nie można nie zauważyć braku konsekwencji tej podstawy skargi, wynikającej, mimo kwestionowania podstawy odpowiedzialności kontraktowej i wskazywania na przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu, z równoległego powoływania naruszenia art. 405 w zw. z art. 410 § 1 i 2 k.c. oraz art. 471 i art. 361 § 1 k.c. Skarga kasacyjna nie zawiera w zakresie wskazującym

powyższe zarzuty dostatecznego uzasadnienia. Chybione jest także odwoływanie się do konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.).

Z tych względów, wobec bezzasadności podstaw kasacyjnych, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. oddalił skargę. O zwrocie kosztów postępowania kasacyjnego na rzecz powoda postanowiono w oparciu o zasadę odpowiedzialności za wynik sprawy (art. 108 § 1 w zw. z art. 98 § 1, art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.).

jw